

Kirjassa käytetty keskustelevala kirjoitustyyli hieman vaikeuttaa teemojen ja asiakokonaisuuksien löytämistä tekstistä, mutta suhteellisen yksityiskohtainen sisällysluettelo auttaa lukijaa paikantamaan oman kiinnostuksen kohteena olevat tutkimustulokset.

Kirjan lopussa Närvi tarjoaa joitakin sosiaalipoliittisia kannanottoja varsinkin työelämää edustaville osapuolille. Hän suosittaa erityisesti työpaikkakohtaisia muutoksia määräaikaisten työntekijöiden kohteluun ja käytäntöihin ennemmin kuin koko maan kattavia työ ja perhepoliittisia ratkaisuja. Miksi ei työnantajallekin olisi suotuisaa kohdella pätkätyöntekijöitä vakituisten vertaisina, tukea niitä määräaikaista, jotka haluavat pitää vanhempainvapaan ja tarjota pienten lasten äideille mahdollisuuden osa-aikatyöhön juuri silloin, kun lapsi on pieni? Se, millä keinoilla työpaikkakohtaista kulttuuria sitten voitaisiin muut-

taa, jää hieman epäselväksi. Toisaalta Närvin peräänkuuluttama, työorganisaatiokohtainen määräaikaisten työntekijöiden arvostaminen ja siihen liittyvä muutosprosessi avaavat uusia tulevaisuuden tutkimuskysymyksiä.

Kokonaisuudessaan kirja on monipuolinen kannanotto suomalaiseen määräaikaistyöhön ja sen vaikutuksiin työntekijöiden elämään, taloudelliseen turvaan ja perheen valintoihin. Suosittelem kirjaa niille, joiden työkuvaan kuuluu perheystävällisempien työkäytäntöjen ja organisaatiokulttuurien innovointi ja tutkimus. Teos toimii myös oppikirjana työ-, perhe- ja sukupuolentutkimuksen opintokokonaisuuksissa, joissa toimijuuden teoria sekä haastateltavien elämä- ja työratkaisut tulevat varmasti herättämään vilkasta keskustelua.

Marjukka Ollilainen

Töiden jälkeen vanhuus?

■ *Ojala, Hanna & Pietilä, Ilkka (toim.) Miestä puhetta. Miehät, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: University Press. 2013. 308 sivua.*

Äksyilyään vuosia kirjallisuudessa, teattereidien lavoilla ja mediassa *Mielensäpahoittaja* valloitti Suomen valkokankaat syksyllä 2014. Samalla kun *Mielensäpahoittaja* naurattaa suomalaisen mielenmaiseman kliseillä, se edustaa hegemonista vanhuskuvaa, sotasukupolven työorientoitunutta maalaisiijää. Tosielämän suuret ikäluokat haastavat kliseisen kuvan työelämästä eläkkeelle vöryessään. Vanhu(u)skäsitysten purkutalkoi-

siin osallistuvat myös useamman sukupolven tutkijat Hanna Ojalan ja Ilkka Pietilän toimittamassa teoksessa *Miestä puhetta: Miehät, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit*.

Miehät ovat pitkään tehneet taivalta sukupuolitutkimuksen ja tasa-arvopolitiikan marginaaleissa. Miesten suhteellinen valta monilla elämänaalueilla ja monilla mittareilla mitattuna sekä miesten keskinäinen polariisaatio ovat omalta osaltaan ehkäisseet miehiä koskevien ongelmien tematisoitumista sukupuolikäsitteinä. Kuitenkin viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana suomalainen ihmistieteiden tutkimuskenttä on aihe ai-

heelta tuottanut avauksia, jotka voidaan nivoa mies- ja maskuliinisuustutkimuksen kansalliseksi perinteeksi. Tätä jatkumoa luonnehtii monipuolinen poikkitieteellisyys ja näkökulmien kirjo.

Miehistä puhetta -teos on tervetullut täydennys suomalaiseen miestutkimukseen. Yhtä lailla kirja on iän ja ikääntymisen tutkimusta, missä sukupuoli ja muut intersektiot ovat tehneet tuloaan jo jonkin aikaa. Kirja jakaantuu kolmeen osaan. Niistä ensimmäinen johdattaa kriittiseen mies- ja ikääntymistutkimukseen sekä työelämäkäsytymiin. Toinen osa (Mies ja vanheneva ruumis) alkaa kattavalla tilastopohjaisella kahden artikkelin paketilla. Paketti tiivistää miesten toimintakykyyn ja elintapoihin liittyvän tutkimustiedon. Ikämiesten liikkumista ja työläismiesten kehokokemuksia käsittelevien artikkeleiden jälkeen kirjan kolmannessa osassa tutkitaan vanhenevan miehen sosiaalisia suhteita ystävyyden, perheroolien ja omaishoitajuuden näkökulmista.

Ikääntymisen perusdynamikka kuoriutuu kirjassa toimijuuden kautta. Vapaus ja oman elämän kontrolli lisääntyvät työelämän vaatimusten väistyessä, mutta ne voivat vähentää toimintakykyä ja sosiaalisen aseman heiketessä. Intersektioiden myötä miehet voivat päätyä hyvin erilaisiin vanhuuksiin. Jos työ ei ole vienyt terveyttä eivätkä hoivavastuut ohjaa elämää ja jos varallisuutta on kertynyt eikä yksinäisyys uhkaa, saattaa autonomian ja toiminnallisuuden värittämää kolmatta ikää jatkua pitkään ennen varsinaista vanhuutta. Toisaalta kasautuvat haasteet ja rajoitteet voivat pakottaa vanhuuden kapeaan uomaan, jossa oma mieheyskin asettuu uudelleenarvioinnin ja muutospaineiden alle.

Kirjan keskeinen saavutus on ikääntymiseen liittyvien ja ikäkokemuksia muovaavien käsitysten ja mallien haastaminen ja laventaminen. Biologinen *vanheneminen* muuntuu konteksteihin asetettuna *ikäntymisen* sosiaalisten ja kulttuuristen muotojen kirjoksi. Kuten Pertti Pohjolainen artikkelissaan toteaa: ”Eri aikoina eläneiden miesten toiminta-

kyky etenkin vanhuudessa on erilainen johdettua ennen muuta ympäristö- ja elämäntyyli-tekijöistä”. Artikkelit tarjoavat myös välineitä yksioikoisten ikä- ja elämäkaarikategorioiden purkamiseen sekä uudempien ikädiskurssien arviointiin. Jyrki Jyrkämän teoreettinen artikkeli nostaa esiin kolmannen iän konseptiin liittyvät normatiivisuuden ja keskiluokkaisuuden painolastit: Missä määrin terveystoimittuneesta toimeliaisuudesta, itsensä toteuttamisesta ja henkilökohtaisesta kasvusta tulee velvoitteita? Kenellä ikäihmisistä on resursseja niiden toteuttamiseen? Normatiivisuuden vastapainoksi Jyrkämä käsitteellistää toimijuutta kolmella helposti lähestyttävällä ja hyödynnettävällä tavalla.

Eläköityminen on suuri elämänmuutos ja se saa kirjassa arvoisensa käsittelyn. Toisaalta sukupuolinäkökulmasta tarkasteltuna itse ajatus ”suuresta muutoksesta” asettuu sekini uuteen valoon. Naisille usein lankeavat hoiva, kotityö ja arjen ylläpito eivät katkea eläköitymiseen. Naisen elämäkulussa lasten lähtö kotoa voi olla eläkkeelle siirtymistä kriittisempi prosessi.

Pirjo Nikander pohjustaa eläköitymistee-
maa kahden miehen haastatteluilla. Niissä eläkkeelle jääminen on työmarkkina- ja luokka-
asemasta riippuen joko sarja omia valintoja tai osaansa tyytymistä viranomaistoi-
menpiteiden kohteena. Raija Julkunen käsittelee
työnteon lopettamista, siihen liittyviä tunteita, sen vaikutuksia arkeen ja parisuh-
teeseen sekä sopeutumista ja valmentamista eläkkeelle. Eläkkeelle siirtyminen näyttä-
tyy Julkusen haastatteluissa uutena alkuna ja yhteiskunnallisena oikeutena, mutta saneeraus- ja irtisanomisprosesseissa myös velvolisuutena. Eläkeläisyys voi merkitä kunnian ja identiteetin menetystä, vastentahtoinen eläköityminen arvottomuuden ja vääryyden kokemusta.

Poliittisesti akuutti eläköitymisikä on nimittämätön henkilökohtaisten, omaan työ-
markkina-asemaan liittyvien ja institutionaalisten tekijöiden summa. Sukupuolilogiikka toimii niin, että myös eläkekynnyksellä avio-

liitto, huollettavat ja lapset vetävät naisia pois työelämästä, mutta työntävät ikääntyneet miehet jatkamaan urallaan. Vanhuuseläkeiän ylittäneistä työntekijöistä enemmistö on miehiä, mutta erityisesti työväenluokkaisten miesten halukkuus varhaiseen lopettamiseen tasaa miesten ja naisten keskimääräiset eläköitymisiät samalle tasolle. Eläkkeellä oleva puoliso, erityisesti mies, näyttää vetävän nuorempaakin puolisoa pois työelämästä. Panostus miesten työssä jatkamiseen saataisi siis pidentää myös naisten työuria.

Työn, terveyden ja ikääntymisen väliset suhteet ovat miesten kohdalla monimutkaisia. Toimintakyvyn mukainen valikoituminen (töissä vai eläkkeelle) on ollut voimakkaampaa miehillä kuin naisilla. Useimpien kohdalla eläkkeelle jääminen vähentää terveysongelmia ja stressiä, mutta myös polarisointumista tapahtuu: ruumiillisesti raskas työ ennustaa terveyden heikkenemistä eläkkeellä. Toisaalta työ voi edistää terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia. Kuten Pietilä toteaa artikkelissaan ikääntyvistä metallimiehistä, ruumiillisessa työssä ikääntyminen tulee näkyväksi eri tavalla kuin henkisemmässä työssä. Fyysisen kyvykkyys ja kunto ovat keskeisiä arvostuksen ja työyhteisöaseman kannalta, mutta vammat ja krooniset vaivat voivat olla myös merkkejä uhrauksista ja erontekoa ylempiin yhteiskuntaluokkiin. Työyhteisön laidalle ”ukkokerkoon” ei jouduta iän, vaan fyysisen kunnan, tehtävistä suoriutumisen ja ammattitaidon rapautumisen perusteella.

Tommi Sulanderin ja Arto Tiihosen artikkelit nostavat esiin elintapoihin liittyvien sukupuolittuneiden merkitysten tärkeyden. Liikunnallinen aktiivisuus on todennäköisempää niiden kohdalla, joilla liikuntaan liittyvät merkitykset ovat monipuolisia: terveyttä, elämyksiä, kilpailua, yhteisöllisyyttä ja oman identiteetin rakentamista. Roima lisääntyminen sellaisen verenpaine- ja kolesterolilääkityksen käytössä, joka voitaisiin osin tai kokonaan korvata elintapamuutoksilla, herättää kysymyksiä terveyskäyttäytymisen muuttumattomuuden syistä. Eivätkö

merkitysrakenteet ole operoitavissa esimerkiksi miehisiin pidettyjen ruokailutottumusten tai terveysparadoksin purkamiseksi? Eikö merkitysanalyysiä ole sovellettu riittävästi elintapamuutoksiin pyrittäessä vai onko pyrkimyksistä luovuttu valistuksen osoittauduttua tuloksiltaan rajalliseksi toimintamuodoksi? Terveysparadoksi kiteytyy yhä siinä, että miehet kuolevat naisia aiemmin ja vaikka he pärjäävätkin lähes kaikissa toimintakykymittauksissa naisia paremmin, todetaan heillä vähemmän sairauksia ja he raportoivat terveysongelmia naisia harvemmin. Ikääntymiseen ja uusiin senioripolviin liittyy kyllä valoisampiakin kehityskulkuja. Ikihyvä Päijät-Häme -tutkimuksessa liikuntaa harrastamattomien miesten osuus puolittui vuosina 2002–2008 suurten ikäluokkien ja sitä vanhempien kohdalla. Iän myötä miesten alkoholinkulutus vähenee ja raittius lisääntyy.

Monien muiden artikkelikokoelmien tapaan *Miehistä puhetta* jättää yhteyksien ja kokonaiskuvan luomisen lukijan kontolle. Tästä syystä teoksen käyttö oppikirjana on haasteellista. Johdannon jälkeinen Pirjo Nikanderin pohdinta ikääntymistutkimuksen teoria- ja metodisuhdanteista menee asian ytimeen tavalla, joka vaatii lukijalta alan keskustelujen tuntemusta. Artikkelit puolustaa paikkaansa kirjan alussa antaessaan tilaa kahden eläköityvän miehen äänille. Tutkituista ääneen pääsevät herkullisella tavalla myös Ira A. Virtasen eri-ikäiset miehet ystävyyskokemuksineen sekä Tapio Kirsin omaishoitajamiehet, joiden intiimit ryhmäkeskustelut päättävät kirjan. Useimmat kokoelman empiiriset analyysit eri näkökulmista ja eri aineistoista ovat osia laajemmista tutkimusprojekteista. Tältä pohjalta olisi toivonut kirjan loppuun kirjoittajien yhteisartikkelia, jossa olisi nivottu keskustelua yhteen, viety sitä yleisemmälle tasolle ja viitotettu suuntaa myös tulevalle tutkimukselle.

Ojalan ja Pietilän johdantoartikkeli tutustuttaa lukijan ansiokkaasti mies- ja maskuliinisuustutkimukseen iän näkökulmas-

ta. Artikkeleissa hegemoninen maskuliinisuus tupataan kuitenkin tulkitsemaan miehenä olemisen normatiiviseksi ideaaliksi, ja havaintoja peilataan tähän ideaaliin. Tutkimustieto kasautuu hegemonian ympärille ja vahvistaa sitä. Raewyn Connellin teoria maskuliinisuuksista antaisi mahdollisuuksia enempään, miesten moninaisuuden ja intersektioiden julkituomisen tuolle puolenkin. Sukupuolijärjestelmän muutoksissa ja maskuliinisuuksien välisissä suhteissa riittäisi hahmoteltavaa ja kriittisille näkemyksille olisi sijansa, kun valtaa pitävän sukupolven miehet väistyvät (tai eivät väisty) yhteiskunnan ytimistä. Ikääntyvien miesten seksuaalisuutta käsittelevä artikkeli olisi täydentänyt kokonaisuutta.

Kovin pitkälle meneviä ajatuksia kirjassa ei esitetä sen suhteen, tuleeko pitenevää

vanhuutta suitsia eläkeikää nostamalla vai voisivatko eläköityneet kasvavana joukkona muodostua aivan uudenaikaiseksi yhteiskunnalliseksi toimijaksi. Julkunen mainitsee ajatushautomo Demoksen ideat kolmannen iän peruskoulusta ja eläkeläisistä kansalaistoiminnan dynamoina. Vanhuuden tulevaisuuden kannalta toivomme on suurten ikäluokkien edustajissa. Soisi, etteivät he alistu huoltosuhteiden tarjoamiin ”tuottaja vai taakka” rooleihin, vaan rakentavat rehevän, yhteisöllisen ja monimuotoisen kolmannen iän ekosysteemin, aktiivisen ja kenties radikaalinkin vastavoiman nyky-yhteiskunnalle. Tähän muutostyöhön *Miehistä puhetta* tarjoaa jäseneltyjä, empiirisesti juurevia ja teoreettisesti monipuolisia aineksia.

Teemu Tallberg